
**ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 23
Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna 1994 (8)**

JADWIGA SALA
WSP w Bydgoszczy

OSIĄGNIĘCIA KONIECZNE W NAUCZANIU POCZĄTKOWYM JĘZYKA POLSKIEGO

Szybki rozwój nauki prowadzący do wielu nowych odkryć technicznych stawia przed współczesną szkołą i nauczycielem szczególne zadania. Wśród nich, we współczesnej dydaktyce, specjalnej wagi nabiera problem zapewnienia wszystkim uczniom możliwie wysokiego poziomu kształcenia, powodzenia w pracy szkolnej i właściwego przygotowania do świadomego udziału w życiu społecznym i zawodowym.

Pierwszym, fundamentalnym ogniwem przygotowującym do dalszej nauki oraz decydującym o skutecznym powodzeniu uczniów w szkole i w życiu jest początkowa edukacja uczniów. Na poziomie nauczania początkowego wiodącą rolę przypisuje się językowi polskiemu. Na lekcjach tego przedmiotu zdobywają uczniowie nie tylko umiejętności i wiadomości, będące podstawą nauczania systematycznego w szkole podstawowej, w szkole średniej ogólnokształcącej i zawodowej, ale także te, które umożliwiają prawidłowe funkcjonowanie we współczesnym społeczeństwie. Od poziomu ich opanowania zależeć będzie w dużym stopniu dalsze powodzenie w szkole i w życiu.

Efekty nauczania początkowego języka polskiego są bardzo często niezado-

walające. Niskie osiągnięcia uczniów klas I-III szkoły podstawowej w zakresie nauczania początkowego języka polskiego widoczne nie tylko w klasie IV, ale już w klasach niższych, uniemożliwiają uczniom tych klas uzyskiwanie powodzenia w nauce na tym etapie oraz nie zapewniają efektywnego kształcenia w klasach IV-VIII szkoły podstawowej.

Zainteresowanie autorki osiągnięciami szkolnymi uczniów szkoły podstawowej w zakresie języka polskiego pojawiło się w trakcie jej długoletniej pracy zawodowej z uczniami klas III-VIII. W czasie dwudziestu lat pracy w szkole podstawowej autorka zawsze uczyła języka polskiego, w tym również w klasach młodszych. Ta długoletnia praktyka dowiodła, że uczniowie już w klasach początkowych mogą osiągać wysokie wyniki w zakresie tego przedmiotu. Główne zadanie, jakie stawiano, polegało na systematycznym sprawdzaniu osiągnięć uczniów i zarazem efektów własnej pracy dydaktycznej. Ciągła praca nad wczesnym wykrywaniem i usuwaniem rodzących się niepowodzeń uczniów i podnoszeniem jakości własnej pracy, stanowiła niezbędny element procesu nauczania - uczenia się języka polskiego, mający doprowadzić do podniesienia wyników nauczania tego przedmiotu.

Analiza zebranego materiału nasunęła myśl, że niepowodzenia szkolne uczniów i niepowodzenia dydaktyczne nauczyciela rozpoczynają się na poziomie nauczania początkowego, że przyczyny niskich osiągnięć uczniów szkół podstawowych i średnich z języka polskiego tkwią w nauczaniu początkowym tego przedmiotu.

Problematyka badań osiągnięć koniecznych

Pojęcie osiągnięć koniecznych. Osiągnięcia szkolne są pojęciem szerokim. Na użytek przeprowadzonych badań wykluczono osiągnięcie motywacyjne¹, czyli "zainteresowania, motywacje, przekonania i postawy" i "formalne efekty pracy szkolnej"², a ograniczono się do osiągnięć poznawczych³.

Zainteresowania skoncentrowano na osiągnięciach koniecznych, które są najniższą warstwą osiągnięć poznawczych uczniów.

Według propozycji B. Niemierki,⁴ osiągnięcia konieczne to "umiejętności uczniów pozwalające im korzystać z nauczania określonego szczebla szkolnego oraz wykonywać proste zadania życia codziennego stosowne do wieku".

Pojęcie osiągnięć koniecznych nie jest jeszcze w polskiej dydaktyce ugruntowane i jednoznacznie rozumiane, chociaż sam termin zdobywa sobie prawo bycia w języku dydaktyków⁵, a zagadnienie pomiaru tych osiągnięć jest również mało znane.

Rozwiązując podjętą problematykę badań osiągnięć koniecznych przyjęto definicję osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym, zaproponowaną przez W. Sitarską⁶ jako "umiejętności pozwalające uczniom korzystać z nauczania systematycznego oraz wykonywać proste zadania życia codziennego stosowne dla dzieci w młodszym wieku szkolnym".

Są to umiejętności minimalne, których powinno się wymagać od wszystkich normalnie uczących się uczniów klas początkowych, których opanowanie nie będzie przedmiotem stałej troski nauczycieli uczących w wyższych klasach szkoły podstawowej, które są dla uczniów początkowych konieczne do świadomego udziału w zajęciach szkolnych, do kontynuowania nauki w klasach IV-VIII szkoły podstawowej i do uczestniczenia w zorganizowanym życiu codziennym.

Badania osiągnięć koniecznych uczniów klas początkowych z języka polskiego zgodnie z przyjętą definicją tych osiągnięć ograniczyły się tylko do dwóch aspektów umiejętności: szkolnych, które nazwano "czytanie i pisanie" (są to umiejętności niezbędne w sytuacjach typowo szkolnych, ujawniające się przede wszystkim na lekcji, ale nie tylko, bo również na zajęciach pozalekcyjnych kierowanych przez nauczyciela) i praktycznych (pozaszkolnych), które umownie nazwano "porozumiewanie się" (są to umiejętności niezbędne w sytuacjach typowo pozaszkolnych, ujawniające się przede wszystkim poza szkołą, ale też w szkole, poza lekcją, w sytuacjach, w których nauczyciel nie kieruje bezpośrednio pracą uczniów, a uczniowie pracują sami bez kontroli nauczyciela, np. w sekretariacie szkoły, w stołówce i świetlicy szkolnej).

Odgrywają one ważną rolę w poziomie posługiwania się językiem ojczystym. Podjęcie badań osiągnięć koniecznych zostało podyktowane troską o należyte przygotowanie uczniów klas początkowych do uzyskiwania coraz lepszych wyników nauczania języka polskiego w naszych szkołach.

W celu wyodrębnienia tych osiągnięć przeprowadzono analizę treści nauczania języka polskiego w klasach I-III szkoły podstawowej. Na podstawie obowiązującego programu nauczania początkowego języka polskiego⁷ ustalono listę czterdziestu umiejętności, które - zdaniem autorki - są osiągnięciami koniecznymi ucznia kończącego III klasę szkoły podstawowej. Wyodrębnione osiągnięcia konieczne wiążą się przede wszystkim z kategorią C "taksonomii ABC" B. Niemierki - "stosowanie wiadomości w sytuacjach typowo szkolnych"⁸.

Założenie sformułowane przez W. Sitarską⁹ przeniesiono na grunt początkowego nauczania języka polskiego i przyjęto, że osiągnięcia konieczne w nauczaniu początkowym tego przedmiotu są konstruktem nowym, nie spotykanym w dotychczasowej literaturze dydaktycznej i w obowiązującym programie nauczania początkowego języka polskiego. Zakres tych osiągnięć jest propozycją autorki.

Obejmuje on przede wszystkim umiejętności szkolne i praktyczne.

Ponieważ reakcja nauczycieli polskich na projekt pomiaru osiągnięć koniecznych uczniów klas początkowych jest dodatnia¹⁰, przykładowy wykaz umiejętności koniecznych z języka polskiego dla poziomu klasy III, obejmujący umiejętności szkolne i praktyczne, przedstawiono 100 nauczycielom klas I-III szkoły podstawowej i 25 nauczycielom metodykom nauczania początkowego celem poznania ich opinii na temat tego wykazu osiągnięć. Nauczyciele i nauczyciele metodycy zaakceptowali zaproponowany im zestaw umiejętności jako osiągnięcia konieczne w nauczaniu początkowym języka polskiego, lecz z różnym natężeniem aprobowali umiejętności proponowane przez mnie.

Problemy badawcze dotyczące stanu osiągnięć koniecznych uczniów klas III-VII z języka polskiego zaopatrzone w hipotezy badawcze.

Hipoteza I. Co najmniej 30 procent uczniów klas początkowych i 20 procent uczniów klas IV-VII szkoły podstawowej nie uzyskuje osiągnięć koniecznych z języka polskiego poziomu klasy III.

Uzasadnieniem powyższej hipotezy są niskie wyniki badań osiągnięć koniecznych z języka polskiego w klasach IV i VIII szkoły podstawowej¹¹. Ich pomiar w klasach IV pokazał, że około 30 procent uczniów nie opanowało tych osiągnięć. Hipoteza ta potwierdziła się również w badaniach pilotażowych osiągnięć koniecznych z języka polskiego w klasach III. Wyniki uzyskane przez 108 uczniów tych klas pokazały, że około 50 procent z nich nie uzyskuje osiągnięć koniecznych.

Hipoteza II. "Absolwenci nauczania początkowego" lepiej opanowują umiejętności szkolne od umiejętności praktycznych.

Spodziewam się wyższych wyników pomiaru osiągnięć koniecznych w zakresie umiejętności szkolnych, ponieważ badania sondażowe potwierdziły, że nauczyciele języka polskiego w klasach I-III i nauczyciele metodycy tego szczebla bardziej doceniają w praktyce szkolnej umiejętności szkolne, a umiejętności praktyczne uważają za trudniejsze i mniej konieczne.

Dobór próby szkół i uczniów

W badaniach osiągnięć koniecznych z języka polskiego wykorzystano odpowiednią część krajowej próby losowej szkół podstawowych pobranej do Ogólnopolskich Badań Osiągnięć Uczniów, Nauczycieli i Szkół, przeprowadzonych w maju 1984 roku¹². Badaniami objęto wszystkie wylosowane szkoły z trzech województw: bydgoskiego, wrocławskiego i pilskiego, a mianowicie: 25 szkół podstawowych (12 szkół miejskich i 13 wiejskich).

W każdej z wylosowanych szkół wybrano po jednym oddziale każdej badanej klasy. W szkołach wielociałowych były to oddziały "B". Uczniowie klas III-VII objęci badaniami tworzyli dwie grupy osobno testowane. W klasach III testowano wszystkich uczniów (oddziałów "B"). W klasach IV-VII tylko uczniów dostatecznych i niedostatecznych z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen.

Ogółem przetestowano 1398 uczniów klas III-VII:

- 575 uczniów klas III, w tym	124 uczniów bardzo dobrych, 177 uczniów dobrych, 251 uczniów dostatecznych, 23 uczniów niedostatecznych,
- 235 uczniów klas IV, w tym	211 uczniów dostatecznych, 24 uczniów niedostatecznych,
- 271 uczniów klas V, w tym	251 uczniów dostatecznych, 20 uczniów niedostatecznych,
- 169 uczniów klas VI, w tym	151 uczniów dostatecznych, 18 uczniów niedostatecznych,
- 148 uczniów klas VII, w tym	134 uczniów dostatecznych, 14 uczniów niedostatecznych.

Konstrukcja testu osiągnięć koniecznych z języka polskiego dla klasy III szkoły podstawowej

Konstruując testy oparto się na analizie treści nauczania języka polskiego w klasach I-III szkoły podstawowej. Uwzględniono również aprobatę 25 nauczycieli metodyków dla czterdziestu umiejętności z języka polskiego zaproponowanych jako osiągnięcia konieczne ucznia III klasy szkoły podstawowej. Wzięto pod uwagę wskaźniki aprobaty (o wartości 2,00, oznaczający odpowiedź "zdecydowanie tak" i o wartości 1,00, oznaczający odpowiedź "raczej tak") dla zaproponowanych umiejętności koniecznych, uzyskane w badaniach sondażowych przeprowadzonych wśród 25 nauczycieli metodyków nauczania początkowego. Wybrane do sprawdzania umiejętności umieszczono w testach A i B w taki sposób, aby średni wskaźnik aprobaty był mniej więcej jednakowy. Dane na ten temat zawierają tabele 1 i 2.

Tabela 1. Zestaw umiejętności szkolnych zawarty w testach A i B i aprobaty nauczycieli metodyków

Nazwa umiejętności	Wskaźnik aprobaty	
	Test A	Test B
Odczytywanie pisma blokowego w wyrazach typu: UWAGA, WARZYWA, SZKOŁA	1,88	–
Pisanie wyrazów typu: "Ewa", "ranek", "dywan"	–	2,00
Odczytywanie poleceń typu: "Narysuj dwa kółka obok siebie"	1,96	–
Poprawne pisanie wyrazów typu: "siano", "deszcz", "ręka"	–	1,88
Określenie o kim/ o czym/ mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań.	1,88	–
Określenie "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań.	–	1,80
Układanie i zapisywanie zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci	1,56	–
Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania	–	1,52
Określenie nastroju w opowiadaniu złożonym z 5 zdań.	1,20	–
Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników	–	1,32
Średni wskaźnik aprobaty	1,70	1,69

Tabela 2. Zestaw umiejętności praktycznych zawarty w testach A i B i aprobaty nauczycieli metodyków

Nazwa umiejętności	Wskaźnik aprobaty	
	Test A	Test B
Podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem	2,00	–
Zapisywanie swojego adresu zamieszkania	–	2,00
Zapisywanie wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi"	1,80	–
Prawidłowe adresowanie kopert	–	1,80
Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	1,56	–

Nazwa umiejętności	Wskaźnik aprobaty	
	Test A	Test B
Redagowanie ogłoszenia o zgubieniu rzeczy osobistej	–	1, 00
Odczytywanie prostego przepisu kucharskiego	1, 32	–
Odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa	–	1, 36
Odszukiwanie ulic na planie miasta	1, 04	–
Odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji	–	1, 04
Średni wskaźnik aprobaty	1, 54	1, 44

Przed napisaniem zadań testowych sporządzono charakterystyki umiejętności koniecznych, czyli wzorce umiejętności. Są one dokładnym opisem sytuacji, w jakiej zadania mają być rozwiązywane (ogólne warunki, środki dydaktyczne, bodźce słowne) czynności uczniów i zasad punktowania odpowiedzi na poszczególne zadania¹³. Umożliwiły one napisanie przykładowych zadań testowych mierzących wybrane do pomiaru umiejętności konieczne. Powinny one pomóc także każdemu nauczycielowi języka polskiego w klasach I-III szkoły podstawowej w napisaniu dowolnej liczby zadań testowych mierzących daną umiejętność konieczną, którą można umieścić w testach osiągnięć koniecznych z tego zakresu.

Koncepcja testów osiągnięć koniecznych z języka polskiego dla poziomu klasy III odpowiada definicji osiągnięć, w której wyróżnia się dwa rodzaje umiejętności: szkolne i praktyczne. Zastosowane w badaniach cztery testy utworzone według tych samych wzorców składają się z części szkolnej, którą nazwano "czytanie i pisanie" oraz z części praktycznej, nazwanej "porozumiewanie się". Każdy test zawiera 10 zadań obejmujących po pięć umiejętności szkolnych i praktycznych. Poszczególne umiejętności konieczne reprezentowane są na ogół przez trzy zadania testowe. Tylko umiejętności wymagające od ucznia dłuższej wypowiedzi pisemnej reprezentowane są jednym zadaniem. Cztery testy osiągnięć koniecznych z języka polskiego zawierają ogółem 100 zadań testowych.

Testowe normy wymagań

Normę wymagań ustalono na 80 procent rozwiązanych zadań testowych, a więc wymagano rozwiązania ośmiu spośród dziesięciu zadań mierzących poszczególne umiejętności. Do zaliczenia każdej części testu (szkolnej i praktycznej)

należało rozwiązać co najmniej cztery spośród pięciu zadań zawartych w każdej z nich. Zadania testowe "potrójne" zaliczano w przypadku wykonania dwóch spośród trzech wymaganych. W zadaniach tych dopuszczano jedną pomyłkę lub błąd, często spowodowane podnieceniem emocjonalnym towarzyszącym testowaniu oraz szybkim tempem pracy.

Normę 80 procent zastosowano także do oceny opanowania poszczególnych umiejętności koniecznych.

Wyniki badań

Sporządzone testy zastosowano wobec uczniów klas III-VII wylosowanych szkół podstawowych. Przebiegiem testowania kierowali nauczyciele metodycy, którzy przygotowali uczniów do pracy z testem. Zachęciło to badanych do spokojnego i dokładnego rozwiązywania zadań testowych.

Opanowanie osiągnięć koniecznych z języka polskiego
Zaliczenie testu osiągnięć koniecznych - uwagi ogólne.

Test osiągnięć koniecznych ma ułatwić nauczycielowi rozpoznanie umiejętności koniecznych opanowanych od nie opanowanych przez jego uczniów, czyli spełniać rolę użytecznego narzędzia diagnozy w zakresie osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym języka polskiego. Zaliczenie testu przyjął jako empiryczny wskaźnik osiągnięć pojedynczego badanego ucznia w zakresie uznanym za konieczny. Wskaźnik ten umożliwił mi weryfikację dwóch przedstawionych poprzednio hipotez.

Zaliczenie testu osiągnięć koniecznych w klasach III.

Rozkład zaliczeń poszczególnych testów w klasach III przez uczniów bardzo dobrych, dobrych, dostatecznych i niedostatecznych z języka polskiego według arkuszy ocen przedstawiam w tabeli 3.

Tabela 3. Zaliczenie testu osiągnięć koniecznych w klasach III

Test	Zaliczanie testu przez uczniów:				Ogółem		
	bardzo do- brych	dobrych	dostatecz- nych	niedostate- cznych	Tak	Nie	Razem
A1	36	42	35	2	115	44	169
A2	31	38	40	–	109	38	147
B1	20	24	20	–	64	66	130
B2	25	29	14	2	70	60	139
Razem	112	133	109	4	358	217	575
Fracje	0,90	0,75	0,43	0,17	0,62	0,38	1,00

Rozkład zaliczeń testów A1 i A2 oraz B1 i B2 przedstawiony w powyższej tabeli jest bardzo podobny. Frakcja zaliczeń testu osiągnięć koniecznych w klasach III wynosi 0,62 i oznacza, że tylko 62 procent uczniów tych klas zaliczyło test. Hipoteza I, która brzmi, że “co najmniej 30 procent uczniów klas początkowych nie uzyskuje osiągnięć koniecznych z języka polskiego poziomu klasy III” została potwierdzona. Frakcja 0,38 oznacza, że 38 procent uczniów kończących klasę III szkoły podstawowej nie zalicza testu, a więc nie uzyskuje osiągnięć koniecznych z zakresu nauczania początkowego języka polskiego. Fakt ten potwierdza test z istotności statystycznej między nieskorelowanymi frakcjami (frakcja 0,38 istotnie różna od zera $z = 2$, $\alpha = - 0,01$).

Frakcja zaliczeń testu przez uczniów bardzo dobrych wynosi 0,90, uczniów dobrych 0,75, uczniów dostatecznych 0,43 i uczniów niedostatecznych 0,17. Frakcje odpowiadające uczniom bardzo dobrym i dobrym są wysokie, a uczniom dostatecznym i niedostatecznym są bardzo niskie. Ich rozkład prowadzi do następującego spostrzeżenia, że nawet uczniowie klas III ze stopniem bardzo dobrym i dobrym z języka polskiego zapisanym w arkuszu ocen na koniec roku szkolnego nie zaliczają testu, a więc nie uzyskują osiągnięć koniecznych.

Zaliczenie testu osiągnięć koniecznych przez uczniów dostatecznych i niedostatecznych w klasach III-VII.

W celu porównania wyników badań między poszczególnymi klasami przedstawiamy rozkład zaliczenia testów w klasach III-VII szkoły podstawowej w trzech grupach uczniów według stopni zapisanych w arkuszu ocen na koniec roku szkolnego:

(a) uczniowie “dostateczni” z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen,

(b) uczniowie “dostateczni” z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen wybrani przez swych nauczycieli języka polskiego jako “słabi” z tego przedmiotu,

(c) uczniowie “niedostateczni” z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen.

Tabela 4. Frakcje zaliczeń testu osiągnięć koniecznych przez uczniów dostatecznych i niedostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Klasa	Zaliczenie testu przez uczniów			Ogółem
	dostatecznych	“słabych” dostatecznych	niedostatecznych	
III	0,45	0,39	0,17	0,41
IV	0,56	0,39	0,63	0,53
V	0,79	0,73	0,60	0,76
VI	0,87	0,67	0,94	0,85
VII	0,93	0,88	0,93	0,92
Ogółem	0,68	0,61	0,62	0,66

Frakcje zebrane w tabeli 4 rosną systematycznie w kolejnych klasach, a więc uczniowie słabsi z języka polskiego czynią widoczne postępy w dziedzinie osiągnięć koniecznych z zakresu nauczania początkowego języka polskiego i zaliczają te osiągnięcia w wyższych klasach szkoły podstawowej. Fakt ten dotyczy wszystkich trzech grup uczniów wymienionych w tabeli.

Frakcje zaliczeń testu (tabela 4) są na ogół niskie. Uczniowie dostateczni zbliżają się do 80 procent zaliczenia testu pod koniec klasy V, “słabi” dostateczni osiągają tę normę dopiero pod koniec klasy VII, a niedostateczni pod koniec klasy VI.

Frakcja zaliczeń testu przez uczniów dostatecznych i niedostatecznych z klas IV-VII wynosi 0,74 i oznacza, że tylko 74 procent uczniów tych klas zaliczyło test. Hipoteza I orzekająca, że “co najmniej 20 procent uczniów klas IV-VII nie uzyskuje osiągnięć koniecznych z języka polskiego poziomu klasy III” została potwierdzona.

Fracja 0,26 oznacza, że 26 procent uczniów klas IV-VII szkoły podstawowej nie zalicza testu, a więc nie uzyskuje osiągnięć koniecznych z zakresu nauczania początkowego języka polskiego. Fakt ten potwierdza test z istotności statystycznej między nieskorelowanymi frakcjami (frakcje 0,26 istotnie różne od zera $z = 3, \alpha = 0,01$).

Rozkład frakcji zaliczeń testu przez uczniów dostatecznych i niedostatecznych w klasach IV-VII szkoły podstawowej prowadzi do spostrzeżenia, że nauczanie języka polskiego w klasach ponadpoczątkowych jest dodatkowym czynnikiem systematycznego przyrostu osiągnięć koniecznych z klas I-III w klasach IV-VII, ale nawet uczniowie klas VII ze stopniem dostatecznym z języka polskiego zapisanym w arkuszu ocen na koniec roku szkolnego nie zaliczają testu, a więc nie uzyskują osiągnięć koniecznych, ani w zakresie umiejętności szkolnych, ani w zakresie umiejętności praktycznych.

Opanowanie umiejętności szkolnych

Jako miarę opanowania każdej umiejętności z zakresu osiągnięć koniecznych przyjęto średni wskaźnik łatwości zadań testowych (\bar{p}), czyli stosunek liczby prawidłowych rozwiązań tych zadań do ogólnej liczby danej grupy badanych¹⁴. Średni wskaźnik łatwości (\bar{p}) przyjmuje wartości mieszczące się w przedziale 0,1, a wartości $\bar{p} > 0,80$ przyjęto umownie jako normę wymagań przy wnioskowaniu o opanowaniu poszczególnych umiejętności koniecznych. Jeżeli dana umiejętność osiąga wskaźnik $\bar{p} < 80$ uznano, że uczniowie w danej klasie badanej umiejętności jeszcze nie opanowali i potrzebne są dalsze ćwiczenia, mające na celu opanowanie przez uczniów tej umiejętności. Przeanalizujemy opanowanie umiejętności szkolnych w klasach III, w grupach uczniów bardzo dobrych, dobrych, dostatecznych i niedostatecznych z języka polskiego na koniec roku szkolnego według arkuszy ocen (tabela 5).

Tabela 5. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności szkolnych w klasach III według stopni z języka polskiego

Nazwa umiejętności	Wskaźniki łatwości zadań				
	Uczniowie				
	bdb	db	dst	ndst	ogółem
Odczytywanie pisma blokowego w wyrazach typu: UWAGA. WARZYWA. SZKOŁA	0,97	0,94	0,90	0,75	0,92

Nazwa umiejętności	Wskaźniki łatwości zadań				
	Uczniowie				
	bdb	db	dst	ndst	ogółem
Pisanie wyrazów typu: "Ewa", "ranek", dywan"	1,00	0,98	0,97	0,82	0,97
Odczytywanie poleceń typu: "Narysuj dwa kółka obok siebie"	1,00	0,99	0,99	1,00	0,99
Poprawne pisanie wyrazów typu: "siano", "deszcz", "ręka"	1,00	0,98	0,91	0,91	0,95
Określenie o kim/ o czym/ mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań.	0,78	0,65	0,43	0,83	0,56
Określenie "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań	0,93	0,86	0,97	0,36	0,77
Układanie i zapisywanie zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci	0,99	0,94	0,82	0,75	0,89
Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania	1,00	0,98	0,94	0,82	0,93
Określenie nastroju w opowiadaniu złożonym z 5 zdań	1,00	0,96	0,89	0,83	0,93
Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników	0,72	0,58	0,26	0,09	0,45
Ogółem	0,95	0,89	0,81	0,72	0,86

Średnie wskaźniki łatwości zawarte w kolumnie ogółem powyższej tabeli pokazują, że tylko trzy umiejętności konieczne z zakresu umiejętności szkolnych, zawarte również w programie nauczania początkowego języka polskiego dla klas I-III, nie zostały należycie opanowane przez uczniów klas III. Są to umiejętności:

- określenie o kim(o czym) mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań,
- określenie "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań,
- określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników.

Pozostałe zostały opanowane przez uczniów klas III (wskaźniki łatwości powyżej 0,90). Uczniowie "bardzo dobrzy", "dobrzy" i "dostateczni" klas III mieli

jedynie trudności w określeniu o kim (o czym) mowa w krótkim opowiadaniu oraz w określeniu charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą 3 samodzielnie dobranych przymiotników. Najczęstsze błędy popełniane przez tych uczniów to:

- pozostawienie zadania bez rozwiązania,
- uzupełnienie zdania wyrazem przypadkowo wybranym z opowiadania, nie określającym jednak o kim lub o czym mowa w opowiadaniu (najczęściej przyimkiem),
- określenie charakteru bohatera opowiadania za pomocą rzeczowników lub czasowników,
- określenie charakteru bohatera opowiadania za pomocą tylko jednego lub dwóch poprawnie dobranych przymiotników.

Uczniowie „niedostateczni” klas III mieli ponadto trudności z odczytywaniem pisma blokowego w wyrazach typu : „UWAGA”, „WARZYWA”, „SZKOŁA” (pozostawiali to zadanie testowe bez rozwiązania), z określeniem „gdzie się to dzieje” na podstawie fragmentu krótkiego opowiadania (pozostawiali to zadanie również bez rozwiązania lub wpisywali wyrazy nie określające miejsca akcji, a przypadkowo wybrane z opowiadania), z układaniem i zapisywaniem zadań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci (pozostawiali ilustrację bez podpisu lub podpisywali ją dowolnym zdaniem nie adekwatnym do treści obrazka).

W umiejętności określenia charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą 3 samodzielnie dobranych przymiotników wartość średniego wskaźnika łatwości między grupami uczniów bardzo dobrych, dobrych, dostatecznych i niedostatecznych spada. Natomiast w umiejętności określania o kim (o czym) mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań wartość średniego wskaźnika łatwości między grupami uczniów bardzo dobrych, dobrych, dostatecznych i niedostatecznych spada, lecz między grupami uczniów dostatecznych i niedostatecznych nagle prawie o połowę wzrasta.

Opierając się na średnich wskaźnikach łatwości (\bar{p}) zadań testowych można stwierdzić, że uczniowie bardzo dobrzy, dobrzy i dostateczni z języka polskiego opanowali w klasie III umiejętności szkolne uznane za konieczne w nauczaniu początkowym języka polskiego, a uczniowie niedostateczni z języka polskiego dobrze w klasie III tylko połowę tych umiejętności. Dla tej grupy uczniów potrzebne są dalsze ćwiczenia nad ich opanowaniem.

W tabeli 6 zestawiono wyniki uczniów dostatecznych, a w tabeli 7 wyniki uczniów „słabych” dostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej.

Tabela 6. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności szkolnych dla uczniów dostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Nazwa umiejętności	Uczniowie "dostateczni" z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Odczytywanie pisma blokowego w wyrazach typu: UWAGA, WARZYWA, SZKOŁA	0,90	0,90	0,98	1,00	0,98
Pisanie wyrazów typu: "Ewa", "ranek", "dywan"	0,99	0,96	0,97	0,98	1,00
Odczytywanie poleceń typu: "Narysuj dwa kółka obok siebie"	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00
Poprawne pisanie wyrazów typu: "siano", "deszcz", "ręka"	0,92	0,92	0,93	1,00	1,00
Określenie o kim/ o czym / mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań.	0,46	0,51	0,74	0,79	0,78
Określenie "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań	0,68	0,76	0,89	0,87	0,93
Układanie i zapisywanie zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci	0,90	0,94	0,97	0,90	0,96
Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania	0,86	0,87	0,95	0,97	0,95
Określenie nastroju w opowiadaniu złożonym z 5 zdań	0,92	0,94	0,99	0,94	1,00
Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników	0,27	0,61	0,52	0,62	0,76
Ogółem	0,79	0,84	0,89	0,91	0,94

Z danych zawartych w tabeli 6 wynika, że grupa uczniów dostatecznych z klas III-VII szkoły podstawowej, podobnie jak wszyscy uczniowie klas III (patrz tabela 5), nie opanowała również dwóch spośród dziesięciu umiejętności szkolnych, a mianowicie:

1. Określenie o kim (o czym) mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań.
2. Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników.

Wymienione powyżej umiejętności sprawiają zasadnicze trudności wszystkim uczniom dostatecznym od klasy III do VII włącznie i nie są opanowane przez grupę tych uczniów nawet w klasie VII szkoły podstawowej. Być może w klasie VIII szkoły podstawowej grupa uczniów dostatecznych opanuje te umiejętności, na co wskazuje średni wskaźnik łatwości zadań testowych z tego zakresu dla grupy uczniów dostatecznych klas VII zbliżający się do normy osiemdziesięcioprocentowej (tabela 6).

Ponadto grupa uczniów dostatecznych z klas III i IV nie opanowała również umiejętności określania "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań. Umiejętność ta jest opanowana dopiero w klasie V szkoły podstawowej.

Przeanalizujmy teraz wyniki uczniów dostatecznych wybranych przez swych nauczycieli języka polskiego jako "słabi" z tego przedmiotu, czyli wyniki uzyskane przez grupę uczniów "słabych" dostatecznych, którym nauczyciele języka polskiego za I semestr roku szkolnego postawili stopień "słaby" dostateczny, ale przewidzieli dla nich stopień dostateczny i promowanie na koniec roku szkolnego. Ilustruje je tabela 7. Wyniki grupy uczniów "słabych", dostatecznych (tabela 7) są tylko nieco słabsze od wyników uczniów dostatecznych (tabela 6). Grupa ta wykazuje powolny postęp przyrostu umiejętności koniecznych z zakresu nauczania początkowego języka polskiego w klasach IV do VII szkoły podstawowej. Różnica średnich wskaźników łatwości między uczniami dostatecznymi, a "słabymi" dostatecznymi w klasach IV-VII wynosi zaledwie 0,05.

Tabela 7. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności szkolnych dla uczniów "słabych" dostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Nazwa umiejętności	Uczniowie "słabi" dostateczni z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Odczytywanie pisma blokowego w wyrazach typu: UWAGA, WARZYWA, SZKOŁA	0,91	0,82	0,97	1,00	0,95

Nazwa umiejętności	Uczniowie "słabi" dostateczni z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Pisanie wyrazów typu: "Ewa", "ranek", "dywan"	0,89	1,00	1,00	0,92	1,00
Odczytywanie poleceń typu: "Narysuj dwa kółka obok siebie"	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Poprawne pisanie wyrazów typu: "siano", "deszcz", "ręka".	0,89	0,91	0,90	0,85	1,00
Określenie o kim / o czym/ mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań	0,33	0,50	0,54	0,64	0,90
Określenie "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań	0,67	0,74	0,74	0,85	1,00
Układanie i zapisywanie zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci	0,58	0,82	0,92	1,00	1,00
Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania.	0,89	0,78	0,90	1,00	0,91
Określenie nastroju w opowiadaniu złożonym z 5 zdań	0,79	0,86	0,97	1,00	1,00
Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników	0,22	0,22	0,48	0,38	0,64
Ogółem	0,72	0,77	0,84	0,86	0,94

Na podstawie szczegółowej analizy przyrostu tych umiejętności można powiedzieć, że:

1. Umiejętności układanie i zapisywanie zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci oraz określanie nastroju w opowiadaniu złożonym z 5 zdań sprawiają jeszcze trudności badanej grupie uczniów w klasie III. Opanowują je już w klasie IV.

2. Umiejętność określania "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań uczniowie "słabi" dostateczni opanowują dopiero w klasie VI.

3. Umiejętność określania o kim (o czym) mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań dopiero w klasie VII.

4. Natomiast umiejętność określania charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników nie osiąga normy osiemdziesięcioprocentowej nawet w klasie VII szkoły podstawowej.

W klasach IV pojawiają się również trudności w podpisywaniu obrazka równoważnikiem zdania.

Grupa uczniów niedostatecznych z języka polskiego na koniec roku szkolnego w klasach III-VII szkoły podstawowej liczyła ogółem 99 uczniów w badanej próbie. Ich osiągnięcia w zakresie umiejętności szkolnych zebrano w tabeli 8.

Tabela 8. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności szkolnych dla uczniów niedostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Nazwa umiejętności	Uczniowie "niedostateczni" z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Odczytywanie pisma blokowego w wyrazach typu: UWAGA, WARZYWA, SZKOŁA	0,70	1,00	1,00	1,00	1,00
Pisanie wyrazów typu: "Ewa", "ranek", "dywan"	0,82	1,00	1,00	0,86	1,00
Odczytywanie poleceń typu: "Narysuj dwa kółka obok siebie"	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Poprawne pisanie wyrazów typu: "siano", "deszcz", "ręka"	0,91	1,00	1,00	1,00	1,00
Określenie o kim/oczym / mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań.	0,25	0,47	0,50	0,55	0,80
Określenie "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań	0,36	0,56	0,88	1,00	1,00
Układanie i zapisywanie zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci	0,75	1,00	0,92	1,00	1,00

Nazwa umiejętności	Uczniowie "niedostateczni" z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Podpisywanie obrazka równoważnikiem zdania	0,82	0,67	0,88	1,00	0,89
Określenie nastroju w opowiadaniu złożonym z 5 zdań	0,83	0,87	0,92	1,00	1,00
Określenie charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników	0,09	0,44	0,38	0,71	0,56
Ogółem	0,66	0,80	0,85	0,91	0,93

Grupa uczniów niedostatecznych z języka polskiego jest nawet nieco lepsza w zakresie osiągnięć koniecznych od grupy uczniów "słabych" dostatecznych. W klasach III pojawiają się trudności w odczytywaniu pisma blokowego w wyrazach typu: UWAGA, WARZYWA, SZKOŁA i w układaniu i zapisywaniu zdań na temat ilustracji przedstawiającej pracę i zabawę dzieci.

Klasy III i IV mają trudności w określaniu "gdzie się to dzieje" na podstawie fragmentu złożonego z 3-4 zdań.

Umiejętność określenia o kim (o czym) mowa we fragmencie opowiadania złożonym z 3-4 zdań sprawia trudność uczniom klas III-VI i zostaje opanowana dopiero w klasach VII. Natomiast umiejętność określania charakteru bohatera krótkiego opowiadania za pomocą co najmniej 3 samodzielnie dobranych przymiotników uczniom niedostatecznym w klasach III-VII, podobnie jak wszystkim uczniom dostatecznym i "słabym" dostatecznym sprawiła zasadniczą trudność i nie została opanowana nawet przez uczniów klas VII szkoły podstawowej.

Analiza średnich wskaźników łatwości zdań umieszczonych w wierszu "ogółem" w tabelach 6, 7 i 8 prowadzi do wniosku, że umiejętności konieczne w nauczaniu początkowym języka polskiego, a ściślej umiejętności szkolne przyrastają najszybciej w klasach III-V.

Najczęstsze błędy popełniane przez grupy tych uczniów przy rozwiązywaniu zadań testowych mierzących opanowanie umiejętności szkolnych:

- pozostawienie zadania bez rozwiązania,
- uzupełnienie zadania wyrazem dowolnie wybranym z opowiadania, nie określającym jednak o kim lub o czym mowa w podanym fragmencie opowiadania (najczęściej przyimkiem),

- uzupełnienie zdania wyrazem nie określającym miejsca akcji, lecz dowolnie wybranym z opowiadania,
- podpisanie ilustracji dowolnym zdaniem, nie adekwatnym do treści obrazka,
- określenie charakteru bohatera opowiadania za pomocą rzeczowników lub czasowników, zamiast przymiotników,
- określenie charakteru tylko jednym lub dwoma, zamiast trzema poprawnie dobranymi przymiotnikami.

Grupom uczniów dostatecznych, "słabych" dostatecznych i niedostatecznych potrzebne są dalsze ćwiczenia nad opanowaniem sprawdzanych umiejętności koniecznych.

Wyniki badań w zakresie umiejętności praktycznych (pozaszkolnych)

Wyniki badań dotyczące zaliczenia umiejętności praktycznych (pozaszkolnych) przeanalizujemy oddzielnie, mimo że program nauczania początkowego języka polskiego nie wyodrębnia ich w oddzielną grupę, a wpłata w dział "ćwiczenia w czytaniu i pisaniu".

Miarą opanowania każdej umiejętności praktycznej jest również średni wskaźnik łatwości zadań, a przyjętą normą oceny - 80 procent rozwiązań ($\bar{p} \geq 0,80$). Średnie wskaźniki łatwości zadań testowych w zakresie umiejętności praktycznych dla grup uczniów bardzo dobrych, dobrych, dostatecznych i niedostatecznych z języka polskiego na koniec roku szkolnego według arkuszy ocen w klasach III zawiera tabela 9.

Tabela 9. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności praktycznych w klasach III według stopni z języka polskiego

Nazwa umiejętności	Wskaźniki łatwości zadań				
	Uczniowie				
	bdb	db	dst	ndst	Ogółem
Podpisanie się pełnym imieniem i nazwiskiem	1,00	0,98	0,99	1,00	0,99
Zapisywanie swojego adresu zamieszkania	0,75	0,74	0,53	0,36	0,64

Nazwa umiejętności	Wskaźniki łatwości zadań				
	Uczniowie				
	bdb	db	dst	ndst	Ogółem
Zapisywanie wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi"	0,82	0,67	0,45	0,17	0,58
Prawidłowe adresowanie kopert	0,75	0,69	0,43	0,09	0,57
Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	0,87	0,84	0,67	0,50	0,76
Redagowanie ogłoszenia o zagubieniu rzeczy osobistej	0,89	0,81	0,68	0,45	0,76
Odczytywanie prostego przepisu kucharskiego	0,93	0,80	0,51	0,17	0,67
Odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa	0,56	0,55	0,38	0,55	0,48
Odszukiwanie ulic na planie miasta	0,99	0,95	0,84	0,75	0,90
Odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji	0,91	0,71	0,61	0,64	0,71
Ogółem	0,92	0,85	0,67	0,52	0,78

Wyniki zawarte w powyższej tabeli, a dotyczące zaliczenia umiejętności praktycznych świadczą o tym, że uczniowie klas III znacznie lepiej opanowali umiejętności szkolne, niż umiejętności praktyczne. Pozwalają stwierdzić, że osiągnięcia uczniów klas III w zakresie umiejętności praktycznych są niższe w porównaniu z osiągnięciami tych uczniów w zakresie umiejętności szkolnych (różnica średnich wskaźników łatwości zadań o nazwie "czytanie i pisanie" i o nazwie "porozumiewanie się" wynosi 0,08). Wskaźniki łatwości zawarte w kolumnie "ogółem" powyższej tabeli pokazują, że tylko dwie umiejętności praktyczne zostały dobrze opanowane przez uczniów klas III. Są to umiejętności: podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem oraz odszukiwanie ulic na planie miasta. Wartość wskaźnika łatwości w wyodrębnionych grupach uczniów jest różna i spada między poszczególnymi grupami.

Tylko uczniowie bardzo dobrzy z języka polskiego opanowali należycie umie-

jętności praktyczne, a więc wypadli dobrze w tym zakresie, podobnie jak w zakresie umiejętności szkolnych.

Uczniowie ci zaliczyli siedem sprawdzanych umiejętności, a nie zaliczyli takich umiejętności jak:

- zapisywanie swojego adresu zamieszkania, zapisując jedynie nazwę swojej miejscowości, pomijając nazwę ulicy i województwa, bądź odwrotnie,
- prawidłowe adresowanie kopert, zapisując tylko imię i nazwisko bez podania nazwy miejscowości, ulicy i województwa lub odwrotnie,
- odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa (najczęściej nie rozwiązywali tego zadania testowego).

Uczniowie dobrze z języka polskiego wypadli średnio w zakresie opanowania umiejętności praktycznych i zaliczyli połowę umiejętności zamieszczonych w tabeli 9, a wykazali, obok powyżej już omówionych jeszcze dwa inne braki, a mianowicie popełniali błędy w zapisywaniu wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi" (zapisując zdanie nie zawierające właściwej wiadomości) oraz w odszukiwaniu w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji (zaznaczając dowolne numery, a nie polecane przez badającego).

Uczniowie dostateczni zaliczyli tylko dwie umiejętności - podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem oraz odszukiwanie ulic na planie miasta, a uczniowie niedostateczni zaledwie jedną umiejętność - podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem.

Tylko dwie umiejętności - podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem oraz odszukiwanie ulic na planie miasta zostały w klasach III dobrze opanowane, pozostałe wymagają dalszych ćwiczeń, mających na celu ich opanowanie.

Różnice w opanowaniu umiejętności praktycznych w grupach uczniów według stopni z języka polskiego są większe w porównaniu z opanowaniem umiejętności szkolnych i oznaczają, że uczniowie klas III są znacznie lepsi w zakresie umiejętności szkolnych niż w zakresie umiejętności praktycznych (różnica średnich wskaźników między grupami uczniów bardzo dobrych, wynosząca 0,03 i dobrych, wynosząca 0,04 jest minimalna, ale między grupami uczniów dostatecznych, wynosząca 0,14 i niedostatecznych, wynosząca 0,20 jest wyraźna i znaczna).

Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności praktycznych dla grupy uczniów dostatecznych i "słabych" dostatecznych w klasach IV-VII zawierają tabele 10 i 11.

Tabela 10. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności praktycznych dla uczniów dostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Nazwa umiejętności	Uczniowie dostateczni z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem	0,99	0,99	1,00	1,00	1,00
Zapisywanie swojego adresu zamieszkania	0,57	0,76	0,82	0,85	0,85
Zapisywanie wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi"	0,45	0,48	0,71	0,78	0,88
Prawidłowe adresowanie kopert	0,44	0,68	0,89	0,93	0,98
Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	0,69	0,63	0,60	0,60	0,57
Redagowanie ogłoszenia o zagubieniu rzeczy osobistej	0,71	0,78	0,77	0,78	0,73
Odczytywanie prostego przepisu kucharskiego	0,50	0,72	0,72	0,91	0,88
Odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa	0,38	0,77	0,47	0,66	0,63
Odszukiwanie ulic na planie miasta	0,87	0,90	0,97	0,96	0,98
Odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji	0,62	0,67	0,82	0,90	0,95
Ogółem	0,62	0,71	0,87	0,78	0,85

Tabela 10 pokazuje przyrost mierzonych umiejętności praktycznych w grupie uczniów dostatecznych klas III-VII. Przyrost ten w kolejnych klasach szkoły podstawowej jest powolny i stopniowy. Uczniowie klas III i IV opanowali tylko dwie umiejętności: podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem i odszukiwanie ulic na planie miasta. Uczniowie klas V opanowali, prócz tych dwóch wymienionych, trzy dodatkowe umiejętności: zapisywanie swojego adresu zamieszkania, prawidłowe adresowanie kopert i odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji. Uczniowie klas VI ponadto umiejętność odczytywania

prostego przepisu kucharskiego, a uczniowie klas VII dodatkowo: umiejętność zapisywania wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi".

Grupa uczniów dostatecznych klas III-VII z języka polskiego ma trudności z układaniem i pisaniem życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym, z redagowaniem ogłoszenia o zagubieniu rzeczy osobistej i z odczytywaniem przepisu o sposobie użycia lekarstwa. Umiejętności te nie zostały opanowane przez uczniów dostatecznych z języka polskiego nawet w klasach VII szkoły podstawowej.

Jak wynika z tabeli 10 umiejętności te prawie nie przyrastają lub przyrastają minimalnie wśród uczniów dostatecznych od klasy III do VII. Być może zbyt mała liczba ćwiczeń utrwalających wpływa na brak postępu uczniów w zakresie umiejętności praktycznych.

Przeanalizujmy teraz osiągnięcia tych uczniów, którym nauczyciele języka polskiego za I semestr roku szkolnego postawili stopień "słaby" dostateczny, ale przewidzieli dla nich stopień dostateczny na koniec roku szkolnego i promowanie do następnej klasy. Zawiera je tabela 11.

Grupa uczniów "słabych" dostatecznych klas III opanowała tylko umiejętność podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem, klas IV dodatkowo odszukiwanie ulic na planie miasta, klas V dodatkowo dwie umiejętności: zapisywanie swojego adresu zamieszkania i odczytywanie prostego przepisu kucharskiego, klas VI dodatkowo dwie następne: prawidłowe adresowanie kopert i odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji, klas VII ponadto zapisywanie wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi" i redagowanie ogłoszenia o zagubieniu rzeczy osobistej.

Tabela 11. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności praktycznych dla uczniów "słabych" dostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Nazwa umiejętności	Uczniowie "słabi" dostateczni z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem	1,00	1,00	0,97	1,00	0,95
Zapisywanie swojego adresu zamieszkania	0,50	0,61	0,87	0,85	0,77

Nazwa umiejętności	Uczniowie "słabi" dostateczni z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Zapisywanie wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi"	0,45	0,29	0,74	0,73	0,85
Prawidłowe adresowanie kopert	0,33	0,48	0,77	0,85	0,91
Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	0,61	0,46	0,69	0,27	0,60
Redagowanie ogłoszenia o zagubieniu rzeczy osobistej	0,56	0,57	0,68	0,77	0,86
Odczytywanie prostego przepisu kucharskiego	0,52	0,50	0,82	0,91	0,95
Odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa	0,33	0,17	0,52	0,31	0,59
Odszukiwanie ulic na planie miasta	0,76	0,89	0,97	1,00	0,95
Odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji	0,56	0,61	0,77	0,92	0,95
Ogółem	0,56	0,56	0,78	0,76	0,84

Do nie opanowanych przez tę grupę uczniów umiejętności należą dwie spośród dziesięciu: układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym i odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa. Uczniowie "słabi" dostateczni są tylko nieco słabsi od uczniów dostatecznych. Różnica średnich wskaźników łatwości między dostatecznymi, a "słabymi" dostatecznymi w klasach IV-VII wynosi 0,06.

Tabela 12 przedstawia osiągnięcia uczniów niedostatecznych w zakresie umiejętności praktycznych.

Tabela 12. Wskaźniki łatwości zadań testowych z zakresu umiejętności praktycznych dla uczniów niedostatecznych w klasach III-VII szkoły podstawowej

Nazwa umiejętności	Uczniowie niedostateczni z języka polskiego za rok szkolny według arkuszy ocen				
	III	IV	V	VI	VII
Podpisywanie się pełnym imieniem i nazwiskiem	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Zapisywanie swojego adresu zamieszkania.	0,36	0,33	0,88	0,71	0,89
Zapisywanie wiadomości typu: "Poszedłem do kolegi"	0,17	0,67	0,58	1,00	1,00
Prawidłowe adresowanie kopert	0,09	0,56	0,63	0,71	0,89
Układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym	0,50	0,47	0,50	0,82	0,60
Redagowanie ogłoszenia o zagubieniu rzeczy osobistej	0,45	0,56	0,63	1,00	0,89
Odczytywanie prostego przepisu kucharskiego	0,17	0,73	0,58	1,00	1,00
Odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa	0,55	0,44	0,13	0,57	0,78
Odszukiwanie ulic na planie miasta	0,75	0,93	0,92	1,00	1,00
Odszukiwanie w książce telefonicznej numerów najważniejszych instytucji	0,64	0,44	0,75	0,86	1,00
Ogółem	0,47	0,61	0,66	0,87	0,91

Uczniowie niedostateczni z języka polskiego, podobnie jak dostateczni i "słabi" dostateczni, nie opanowali w klasie VII dwóch umiejętności: układanie i pisanie życzeń okolicznościowych zdaniem pojedynczym rozwiniętym i odczytywanie przepisu o sposobie użycia lekarstwa.

Szczegółowa analiza zadań testowych mierzących umiejętności, których badani nie opanowali, pozwoliła ustalić, że uczniowie:

- pozostawiali je bez rozwiązania,
- zapisywali życzenia jednym wyrazem, np. zdrowia, radości, szczęścia, zamiast

zdaniem pojedynczym rozwiniętym,

- podawali dowolne sposoby użycia lekarstwa, niezgodne z jego przepisem.

Umiejętności te wymagają dalszych ćwiczeń celem ich opanowania.

Analiza średnich wskaźników łatwości zadań (wiersz "ogółem" w tabelach 10, 11, 12) prowadzi do wniosku, że umiejętności konieczne w nauczaniu początkowym języka polskiego przewidziane do opanowania w klasie III szkoły podstawowej, a ściślej umiejętności praktyczne (pozaszkolne) przyrastają najszybciej w klasach IV-VI.

Osiągnięcia uczniów w zakresie umiejętności praktycznych są niższe w porównaniu z osiągnięciami w zakresie umiejętności szkolnych. Mówią o tym różnice średnich wskaźników łatwości zadań o nazwie "czytanie i pisanie" oraz "porozumiewanie się", które między grupami uczniów dostatecznych wynoszą 0,11, a między grupami uczniów "słabych" dostatecznych i niedostatecznych 0,13. Oznaczają one, że badani uczniowie są znacznie lepsi w zakresie umiejętności szkolnych niż w zakresie umiejętności praktycznych.

O ile w zakresie umiejętności szkolnych uczniowie dostateczni jeszcze w klasie VII nie osiągnęli ogólnej normy osiemdziesięcioprocentowej w odniesieniu do dwóch umiejętności, a uczniowie "słabi" dostateczni i niedostateczni w odniesieniu do jednej tylko umiejętności, to w zakresie umiejętności praktycznych uczniowie dostateczni i "słabi" dostateczni jeszcze w klasie VII nie osiągnęli tej normy w odniesieniu do trzech umiejętności, a niedostateczni w odniesieniu do dwóch umiejętności. Istnieje nadzieja, że uczniowie wymienionych grup z wielkim opóźnieniem, bo dopiero w klasie VIII spełnią przyjętą normę wymagań, ale tylko w zakresie umiejętności szkolnych.

Brak podstawowych umiejętności szkolnych i praktycznych uznanych zgodnie przez nauczycieli i nauczycieli metodyków nauczania początkowego za konieczne do świadomego uczestnictwa w lekcjach języka polskiego w klasach ponadpoczątkowych utrudnia uczniom postępy w nauce na szczeblu ponadpoczątkowym i wpływa na ich dalsze losy szkolne.

Analiza wyników osiągnięć koniecznych potwierdza hipotezę II orzekającą, że "absolwenci nauczania początkowego" lepiej opanowują umiejętności szkolne od umiejętności praktycznych.

Wnioski teoretyczne, badawcze i praktyczne

Przeprowadzone badania osiągnięć koniecznych z języka polskiego (sondażowe i testowe) doprowadziły do różnorodnych wniosków.

Wnioski teoretyczne są następujące:

1. Osiągnięcia konieczne w nauczaniu początkowym języka polskiego są istotnym elementem osiągnięć szkolnych uczniów klas początkowych i stanowią niezbędny warunek powodzenia w uczeniu się języka polskiego (i innych przedmiotów) na szczeblu ponadpoczątkowym.
2. Osiągnięcia konieczne z języka polskiego, a więc takie umiejętności, które wszyscy uczniowie kończący klasę III szkoły podstawowej, niezależnie od uzdolnień powinni opanować, można wyodrębnić z wykazu osiągnięć zamieszczonego w obowiązującym programie nauczania początkowego.
3. Osiągnięcia konieczne powinny być jednym z głównych elementów pracy wyrównawczej z uczniami opóźnionymi w nauce języka polskiego w najniższych klasach szkoły podstawowej.
4. Nauczyciele bez przygotowania kierunkowego do nauczania początkowego lub języka polskiego uzyskują słabsze wyniki w zakresie osiągnięć koniecznych z języka polskiego.

Wnioski badawcze dotyczące przyszłych badań nad osiągnięciami koniecznymi z języka polskiego na poziomie nauczania początkowego:

1. Należy kontynuować te badania w celu sprawdzenia, czy uczniowie kończący poziom nauczania początkowego opanowali umiejętności konieczne i czy umieją je wykorzystać w dalszej nauce i w pozaszkolnej działalności, rozwiązując proste zadania napotymane w życiu codziennym.
2. Postęp w dziedzinie pomiaru osiągnięć koniecznych z języka polskiego (i innych przedmiotów) zależy od uściślenia analizy treści nauczania zawartej w programie, a przede wszystkim z zastosowania wzorców umiejętności.
3. Wskazane byłoby umieszczenie w programie nauczania początkowego, obok zamieszczonego w nim zestawu osiągnięć, wykazu osiągnięć koniecznych z języka polskiego.
4. Pożądane byłoby szersze i dokładniejsze zapoznanie nauczycieli z pojęciami i wykazem osiągnięć koniecznych celem równoważnego traktowania umiejętności szkolnych i praktycznych.

Istotne wnioski praktyczne są następujące:

1. Pomiar osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym języka polskiego informujący nauczycieli o stanie tych osiągnięć powinien stać się skuteczną

metodą wczesnego wykrywania i likwidowania pierwszych objawów trudności w procesie uczenia się oraz zapobiegania niepowodzeniom uczniów klas początkowych w uzyskiwaniu osiągnięć koniecznych z języka polskiego.

2. Nauczyciele języka polskiego w klasach od IV do VIII szkoły podstawowej powinni być świadomi tego, że znaczna liczba uczniów kończących nauczanie początkowe nie opanowała umiejętności koniecznych z tego zakresu. Proces opanowywania tych umiejętności przeciąga się więc na nauczanie systematyczne. Otoczenie ich specjalną opieką dydaktyczną na tym poziomie kształcenia wpłynie na uzupełnienie tych umiejętności i na zadowalające wyniki uczenia się języka polskiego (i innych przedmiotów).

PRZYPISY

- 1 B. Niemierko: Encyklopedyczny słownik pomiaru dydaktycznego. 1983, s. 2
- 2 W. Okoń: Słownik pedagogiczny. Warszawa PWN 1984 s. 215
- 3 B. Niemierko: Encyklopedyczny op. cit.
- 4 B. Niemierko: Pomiar sprawdzający wielostopniowy. Bydgoszcz WSP 1986, s. 106
- 5 T. Patrzałek: Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć koniecznych. Oświata i Wychowanie wersja B 1984 nr 20
- 6 W. Sitarska: Osiągnięcia konieczne w początkowym nauczaniu matematyki: problemy, propozycje badawcze, stanowisko nauczycieli. Edukacja 1985 nr 1
- 7 Program nauczania początkowego Klas I-III. Warszawa WSIP 1983
- 8 B. Niemierko (red.): ABC testów osiągnięć szkolnych. Warszawa WSIP 1975a, s. 21
- 9 W. Sitarska-Niemierko: Pomiar osiągnięć koniecznych w nauczaniu początkowym matematyki. Model i badania empiryczne. Bydgoszcz WSP 1987, s. 42
- 10 W. Sitarska: Osiągnięcia op. cit.
- 11 B. Niemierko: Stan dydaktyk przedmiotowych i umiejętności dydaktycznych nauczycieli. Synteza ekspertyzy. Bydgoszcz WSP 1985
- 12 B. Niemierko: Osiągnięcia szkolne dzieci i młodzieży – koncepcja badań. Badania Oświatowe 1982 nr 3
- 13 W. Sitarska: Osiągnięcia op. cit., s. 70
- 14 B. Niemierko: Testy osiągnięć szkolnych. Warszawa WSIP 1975b

SUMMARY

The subject of the research are achievements essential at elementary teaching of Polish. The range of these achievements is the author's suggestion and it includes school and practical (extraschool) skills. It would be advisable to select in the programme of elementary teaching, the achievements necessary at Polish. The survey of these achievements should make an effective method of preventing failures for pupils of elementary forms in order to gain achievements necessary at Polish.